

Bogaryrëv (= Bogatirjov), Petr G.: A NÉPHAGYOMÁNY ALAKULÁSA. Fordította F. Nagy Géza et al. Bp., ELTE Bölcsészettudományi Kar Folklore Tanazék, 1985. (*Folklorisztika*, 8.)

Freyte, Gilberto: CASA-GRANDE E SENZALA (1933). ÜDVARHÁZ ÉS SZOLGASZÁLLÁS. A BRAZIL CSALÁD A PATRIARCHÁLIS GAZDASÁGI RENDSZERBEN. Fordította S. Tóth Eszter. Bp., Gondolat, 1985.

Hoppál Mihály: A MINDENNAPOK MITOLÓGIÁJA FALVÉDŐSZÖVEGEK MAGYARORSZÁGON. *Világosság*, 27/1986/4. 243–248. o.

Kovács Ákos, szerk.: MAGYARORSZÁGI SZÖVEGES FALVÉDŐK A XIX–XX. SZÁZADBAN. Hatvan, 1980. (*Hatvany Lajos Múzeum füzetek*, 7.)

–, szerk.: MAGYARORSZÁGI MADÁRJESZTŐK. Hatvan, 1981. (*Hatvany Lajos Múzeum füzetek*, 10.)

–, szerk.: MAGYARORSZÁGI FALVÉDŐFŐLIRATOK. Bp., 1985. (*Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok*, 24.)

–, szerk.: BUDAPESTI FALFIRKÁK. Bp., Műcsarnok, Országos Közművelődési Központ, 1986.

–, szerk.: FELÍRATOS FALVÉDŐK. Bp., Corvina, 1987.

–, szerk.: A (TEST)MŰVÉSZET ÖRÖK, AVAGY: BEVEZETJÜK A TETOVÁLÁST. *Forrás*, 19/1987/3. 2–25. o.

Kovács Ákos és Szűcs Erzsébet: TETOVÁLT SZIVÁLY. SZOVJET ELTÉRTEK TETOVÁLÁSAI ÉS POLITIKAI KARIKATÚRAI. Szeged, Sprint, 1989.

Kunt Ernő: AZ UTOLSÓ ÁTVÁLTOZÁS. A MAGYAR PARASZTSÁG HAJLÉKÉPE. Bp., Gondolat, 1987.

–: EMLÉKEZÉS ÉS FELEJTÉS, AVAGY A HALÁL HÁROM KALAPJA. *Holmi*, 2/1990/10. 1089–1101. o.

Magyar László András: BEVEZETÉS AKISÉRTETIANBA. Bp., Akadémiai, 1989.

Nagy Olga: A HALÁL AZ ÉLET RENDJÉBEN. SZEMPONTOK A NÉPI GYANATOLÓGIÁHOZ. *Korunk*, 41/1982/5. 343–349. o. 9. 674–680. o.

Novotny Tihomér: ELSŐ VILÁGHÁBORÚS KATONAREMLEK. Bp., Műzsják, 1987.

Ráth-Végh István: TARKA HISTÓRIÁK. Bp., Gondolat, 1964.

Surányi Péter: ORSZÁGÚTI SÍRFELÍRÉSEK. *Új Tükör*, 22/1985/44. (XI. 3.) 22. o.

Szabadtalvi József: MÉZESKALÁCSOSSÁG DEBRECENBEN. Debrecen, 1986. (*A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei*, 46.)

Szabó Mária: LOCSOLÁSMINTÁK SZEGVÁRÓL. *Honismeret*, 11/1983/4. 31–32. o.

Vajda László: KÖVEK A SÍRON. (EGY ZSIDÓ NÉPSZOKÁS NÉPRAJZÁHOZ.) *Az Izraeli Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve*, 1948. 209–241. o.

A KÖZÉPKORI ÉPÍTÉSZEZET LEKTÚRJE

Ken Follett: A katedrális

Ismeretlen magyar fordító munkája

A Victoria Kft. kiadása, Debrecen, 1990

Az eredetileg A FÖLD PILILÉREI címet viselő terjedelmes, 1989-es regény 1990-re nemcsak magyarra fordult (fordítója ugyanis nincs megnevezve), hanem meg is jelent. A kiadó kft. – nyilván a gyors siker reményében – lemondott a magyar szöveg túlzott félsülgetéséről (az eredmény meglehetősen nyers és célratoró stílus). Ugyanez a remény juttatta a címlapra a tört, melyen ugyanolyan szűnő vér tapad, amilyennel a magyar cím betűit nyomták. – Figyelemre méltó szimbolika.

A történet Angliában játszódik, 1123 és 1174 között, az I. és II. Henrik uralkodása közötti zavaros korszakban, a Plantagenet-ház megalapításához és uralmának megszilárdulásához vezető harcok idején. Alkalmas keret valóságos történelmi kalandok, szövevények és ezekhez kapcsolódó fikció előadására. Az anarchia viszonyai között játszódó bonyolult történet szálai vezetnek az átéléshez feltétlenül szükséges magánszférába. Cherbouurgi (alias Shareburgi) János jenculator mit sem sejtve belekeveredik I. Henrik örökösének, Vilmosnak (meghalt tényleg 1120-ban) ellenségei által megrendezett hajótörésébe, s mivel sokat tud, az aljas összeesküvők elteszik láb alól. Szeretője, Ilona (a fordításban minden hozzánk közel álló személynek magyar neve van), felneveli szerelmük gyümölcsét, Jancsit (utóbb János építőmester). E kiváló hölgy eredete homályban marad ugyan, de (minden esetben egy kakas lefejezése útján foganatosított, összesen két rendbeli) átkainak általában üdvös dramaturgiai szerepe van a történet kulcspontjain. Mint előbb-utóbb kiderül, az anarchiában érdekelt összeesküvők egyike Percy Hamleigh volt, feleségével és fiával, Williammel együtt az özvésnek, köpönyegforgatásnak, erőszaknak megtestesítője. Nem csoda, hogy a fiú, William Percy majd (sajnos, elég későn) mint Becket Tamás egyik gyilkosa végzi akasztólán. A másik, akkor még csak falusi pap, Waleran Bigud, utóbb főesperes és Kingsbridge püspöke (a történet végén vezet-

Kicsi Sándor András

lő). A harmadik Jakab, Kingsbridge monasztikus székesegyháza szerzetesi közösségének perjele, aki a legkorábban, de mint utóbb kiderül, nem kis büntudattal halt meg. Természetesen e gonosztevőknek akadnak jó ellenfeleik is: a Hamleigh családnak ott van áldozatul és ellenlábasul a jó Bartholomew, Shiring grófja, illetve esküvel atyjuk megbosszulására kötelezett fia és lánya, a gonosz papok ellenében pedig a derék szerzetes, Fülöp perjel, végül Kingsbridge püspökeként II. Henrik canterburyi megaláztatásának tanúja. Ebben az együttesbe csetlik-bollik bele az előbb William Percy számára házat építő, majd munkanélkülivé és földönfutóvá váló, utóbb Kingsbridge-ben építőmesterként biztos állást szerző Tamás mester, akinek sorsa előbb-utóbb valamennyi szereplő sorsával összefonódik. Persze nem mindenki hibátlan a jók között sem: Tamás mester fia, Alfréd például határozottan rossznak bizonyul, ami szegény Jancsinak egy tanulmányúttal egybekötött számkivetésbe, aggódó anyjának pedig egy újabb kakasba, illetve a szokott színvonalú rettenetes átokba kerül. Persze e dióhéjba foglalt sztori nem kárpótolhat az eredeti elbeszélés izgalmáit.

Színhelyei: kisebb-nagyobb kolostorok, várak, falvak, részben meglévő, részben éppen keletkező városok. Vannak közöttük létezők, mint például Salisbury, Winchester, Lincoln, Canterbury, és fikúvek, amilyen mindenkélt Shiring és Kingsbridge. De a legfőbb színhely az út, különösen ha az erdőn át vezet. Meri ott élnek a bujdosók (elsősorban a boszorkánygyanús ösfeminista, Ilona), ott történnek meg a legnagyobb tragédiák és a legnagyobb gaztettek. A helyszín és a hangulat ismerős: alighanem Walter Scott-től.

A történet azonban egészen más: sokkal modernebb, sokkal erőszakosabb, mint romanukus elődje. Általában korunk lektűrigenyeihez igazodik, különösen a nyers erőszak, a borzalmak ábrázolásában. Csalódottak lennénk, ha nem keletkezne hamarosan (természetesen videokazettákon is forgalmazott) filmváltozata, hiszen célratörő, keveset filozófáló dialógusai és képszerűen kidolgozott szituációi máris szinte kamera (valamint ügyes díszletépítész, kosztümtervező és tekintélyes mennyiségű ketchuppal felszerelt kellékes) után kiáltanak. A tanulságot nagyon sokféle

ponton lehetne keresni. Az egyik alighanem az, hogy nincs értelme visszavágni a történelem régebbi századaiba, mert azok ugyanolyan rondák voltak, mint a mi korunk. A másik: a jó kétségtelenül elnyeri jutalmát, de addigra vagy meghal, vagy megöregszik. A figyelmes olvasó azonban a szövevényes történet egyik mellékszálán, az építőmester szájából ennél biztatóbbra is lel: „Mert nem lehet nagyobb öröme egy mesterembernek, mint megmutatni, hogy mi tud, legföljebb még az, ha egy szép asszonnyal szerelmeskedik.”

Ezt az aranymondást választjuk vezércsigaként. Sajnos, nem a második felét, holott a műnőgyógyászati és szexológiai részletei szakember után kiáltanak. Számunkra elemző annak megállapítása, hogy a gonosz emberek kivül a rossz építőmester is a szexuális perverziónál köt ki. A fent megjövendölt megfilmesítés azonban épp ezeket a mozzanatokot nyilván méltón fogja megjeleníteni (remélhetőleg a megindítóan sikeres inum együttéléssel együtt). Ugyanis a recenzensnek az a gyanúja, hogy a *Holmi* figyelmes szerkesztője hozzá mint középkori építészetre szakosodott művészettörténészhez juttatta el a művet, s így ítéletét a mesterember első örömének tárgyában várta.

És joggal: a munka ugyanis nem utolsó sorban a középkori építészettörténet regénye is. Hogy csak a legfontosabb tényeket említsük: Kingsbridge romladozó székesegyháza a történet elején még valami famennyezettel ellátott, de falainak vastagságában végigjárható galériát rejtő, alighanem korai anglo-normann épület. Tamás mester, aki mindenáron katedrális akar építeni (s ezt a hóbortját csak megerősíti első feleségének végakarata), modernebb, vélhetően újabb normann stílusú épületbe kezd. Ezt az épületet fia, Alfréd megpróbálja boltozatokkal ellátni, de vállalkozásán nincs (nem is lehet) Isten áldása: a templom összeomlik a felszentelés napján. Persze, a perverz erőszaktevő tanulatlanságára csak egy gyógyszer van: a korai francia góúka importja. Szerencsére kéznél van a tehetséges, már inas korában is újításokkal kísérletező Cherbourgi János fia János, akit sorsa Normandián át (Lessay, Jumièges) Tours-ba, Compostelába, végül Saint-Denis-be vet. Utóbbiba épp a legjobbkor, hiszen szerelmi csúcspontja szerencsésen egybeesik szakmai

csúcspontjával, Suger apát szentélyének felszentelésével. Ő lesz az tehát, aki Kingsbridge-be hozza a gótikus szerkezeteket. A dolog nehéznek bizonyul, hiszen a mindenfelől támadó ármány megnehezíti számára az atyai ars poetica gyakorlati megvalósítását (lásd: a fent idézett mottót). Mint mondja, arra kényszeríti, hogy „*két olyan dolog között válasszak, amit a világon a legjobban szeretek*”. Ez bizony súlyos konfliktus, olyannyira, hogy János mester már-már öngyilkos lesz. De ahelyett, hogy levetné magát az épület főhajójának tetejéről, szerencsésen feltalálja a támfvet. S ezzel (mivel a dologról az 1152–1155 közötti eseményeket tárgyaló részben esik szó) sikerül átrúni a művészettörténetet is, nem is szólva arról a tetejes nyereségről, hogy szerencsésen racionális (?) magyarázatot kaptunk egy építészeti idea születésére. Megvan tehát a gótika, meghonosodik Angliában, s bár eddig úgy tudtuk, hogy a szóban forgó stílus csak Canterburyben, az 1174-es tűzvész után jelent meg, Sensi Vilmos tevékenysége során, most már érthetővé válik, hogy azok az igazak, akik mind Becket Tamás pártján voltak, miért ezt a stílust választották. A canterburyi építkezés eseményeibe a szerző már nem bucsátkozik bele (talán mert Gervasius krónikájának elbeszélését másként, jobban hasznosította a kingsbridge-i építkezés elbeszélése során), de futólag megemlíti, hogy Sensi Vilmos volt a sensi székesegyház mestere is, s már Becket Tamás gondolt arra, hogy egyszer csak elcsábíthatja Canterburybe.

A sensi székesegyház attribúciója a később Canterburyben működött és ott halálos balesetet szenvedett mesternek az egész eddigi művészettörténet-írást megszegyentő eredmény – lenne. Ez a szakszerű stíluskritikai eljárás, amelynek alapelveit egyébként a múlt század végén, Wilhelm Voge dolgozta ki, az író számára egyáltalán nem idegen. Sőt XII. századi szereplői is használják. Így például János mester szerető felesége a férje által faragott atlaszfigura láttán bizonyosodik meg arról, hogy előtte járt Tours-ban. Sensi Vilmossal azonban baj van. Sensban ugyanis aligha nevezték volna sensinak, ami természetes volt idegenben, Canterburyben. A gonosz recenzens, akinek a legnagyobb élvezetet a történelmi film tájában a státuszterávia által elszórt cigarettásdobozok és csikkek, a barokk galéria falát díszítő szabványos dugaljok okozzák, e

ponton felröhög. S rögtön felidézi a többi, látószólag, de nem egészen korhű mozzanatot is: azt, hogy „*a winchesteri püspök rezidenciája... tágas parkkal csatlakozott a rendházhoz*” (a park talán korai még a XII. században), hogy a papok sűrűn emelik fel a szent ostyát (holott ez a szokás csak a későbbi középkorban terjedt el), hogy szegény Bartholomew gróf két gyermeke csak úgy kölcsönözne neki a börtönbe „*egy bibliát*” (mintha ez nem lenne ritka, nagy érték, s ráadásul súlyos kódex is e korban, de a legkevésbé laikusok olvasmányja). Ebbe a sorba tartozik János kőfaragó különös tehetsége is: amikor állítólag „*tölgyfa, kőris, nyírfa valóságos leveleinek természetű mását*” faragja Kingsbridge köveire, valójában jó évszázaddal későbbi művészet vívmányait valósítva meg. A szerencsés és jó szemű olvasó tovább folytathatja a vadászatot az anakronizmusok után: ez is kitűnő szórakozás.

Kész a válasz is: amilyen jó szórakozás (egyeseeknek), ugyanolyan aljas szőrszálhasogatás, szégyenletes pedantéria. Pedig nem az: pedantériával mindenekelőtt a szerző vádolható, amikor a középkori művészettörténetírás szinte valamennyi teóriáját és ma érvényes történelmi rekonstrukcióját eljátszatja szereplőivel. Előadják ők azt, hogy hogyan dolgoznak az építőműhelyekben (a gyerekeknek szóló „*Katedrális építünk*”, „*Várost, várat s ib. építünk*” kivágós és modellszerűen hajtogatható-ragasztható oktató játékok módjára), előadják a tudományosan rekonstruált fejlődéstörténetet, átélik a modern interpretátorok által átélendőnek vélt benyomásokat. Tamás mester bemutatja, hogy kell a templomot kitűzni a védőszent ünnepén felkelő naphoz igazodva (építészettörténészek kedvenc teóriája). János nem von meg magától egy kis számszimbolikát (szintén hálás téma). Ő az, akit Toledóban a kolostorkerengő és -udvar aránya foglalkoztat, s úgy tesz, mintha mindent Eukleidészről merítené (pedig a példa Villard de Honnecourt vázlatkönyvének egyik folytatójától való, s így szintén a visszavetített anakronizmusok sorába tartozik). De még mással is foglalkozik: például műhelyében csodás összhangban dolgozik üvegfestő lányával – ki ne ismerne rá a strassburgi Sabine és Erwin Steinbach különösen a XVIII. századi szentimentalizmus által melengedett műfőszára! Persze hogy ő az, aki Toledóban is jár,

hiszen angol szerző soha nem mondhat le igazán – főleg, ha népszerű akar lenni – a szaracénelméletről. Sőt a másik bájus, romantikus történet az út fölött ágakkal összeérő fák látványáról, mint a boltozott középkori tér előképéről!

Bármily olvasott is a szerző a középkori építészettörténet és építéstechnika modern irodalmában, éppen ezek az elemek árulják el, hogy végül is egyre megy számára, mi hova illik: a lényeg az, hogy „középkorias”, „korhű” legyen. Senkit ne tévesszen meg a sok-sok részlet: nem a középkori hangulat hordozóival van dolgunk (mint a már említett Walter Scottnál vagy Victor Hugo középkori Párizsában, ahol soha nincs szó ilyen kínosan hajszolt hitelességigényről), nem is középkori eszmék és ezek szimbolikus hordozói ütköznek egymással (mint Umberto Eco regényében, ahol az időbeliség tudatos kiküszöbölésével válik egyidejűvé, ami nem az). Szenttelen, középkori stílusú Disneyland ez, modern „hangulat” és modern „eszmék” díszlete. És orosz regény.

Talán nem annyira, mint magyar fordításban, amely – legalábbis az építészeti terminus technikusok visszaadásában – pontatlan és homályos. Feltehetőleg másban is. Ára: 260 forint. Panolsky híres könyve *Gótikus építészet és skolasztikus gondolkodás* címmel 1986-ban még 35 forintért jelent meg. Igaz, szövege, a jegyzetekkel együtt is csak 50 oldal, míg Ken Follett könyve 798 sűrűn szedett oldalt számlál.

Marosi Ernő

A HOLMI novellapályázatáról

Több olvasónk érdeklődésére közöljük, hogy pályázatunkra, amelynek határideje 1991. május elsején járt le, mintegy ezer novella érkezett. Az írások kritikai értékelését csak május elseje után kezdhettük el, eredményhirdetésre a későbbiekben kerül sor. – A HOLMI általános gyakorlatához híven minden pályázót személy szerint is értesíteni fogunk.

MOSTANTÓL FOGVA EZ LESZ A MŰLT

Hatvanas évek

*Új törekvések a magyar képzőművészetben
Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában
1991. március 14.–június 30.*

*Képzőművészeti Kiadó – MNG, Ludwig Múzeum,
Budapest*

*A műtárgylistát összeállította és a kiállítást rendezte
Beke László, Dévényi István, Horváth György
A dokumentumfotókat válogatta
és a katalógust szerkesztette Nagy Ildikó*

E kiállítás, illetve az ahhoz kapcsolódó katalógus nem pusztán az 1991-es szezon kiemelkedő fontosságú eseménye – hiszen annak tárgya a *šóctm* szerint a hatvanas évek művészete –, hanem a kortárs magyar művészettörténet által a jövőben feldolgozandó periódusok egyike, egy immár végre pusztán tudományos megfontolásokon alapuló monográfia részeként.

A tárlat azonban az alcímnek megfelelően – és előre kell bocsátanom, hogy megítélésem szerint sajnálatosan – nem a hatvanas évek egészével, hanem csak az „új törekvésekkel”, vagy, mint Beke László a katalógusban közölt szerencsésebb című tanulmánya állítja, a „*rejtett dimenziókkal*” foglalkozik. A hatvanas évek szellemi térképének, a művelődéstörténetü háttérnek a felvázolására és a művészettörténetü elemzésre a katalógus tanulmánygyűjteménye, dokumentumközlése, kronológiája hivatott.

E szerint a munkamegosztás szerint – mellyel kapcsolatos kritikai észrevételeimet nem hallgathatom majd el – e tárlaton a rendezők *elsősorban* a stílustörténetü és stílusztikai összefüggéseknek megfelelő elrendezést tekintették feladatuknak, s a katalógus szövegei szolgálják a korszakkal mélyebben is megismerkedni vágyó olvasókat.

Előjáróban meg kell jegyezmem, hogy ezzel a kettéválasztással a tárlat rendezői akaratlanul is megkerülték azt az egyébként feltétlen említésre méltó kérdést, hogy milyen típusú csoportfogalomnak is tekinthető a „hatvanas évek”. Mindenekelőtt azonban a kiállítást kell bemutatnom és ismertetnem, majd értelmez-